

Kakvo je bilo djelovanje Okružnog i Pokrajinskog suda u Celju na području kaznenog sudstva u razdoblju od 1945. do 1951. godine autor pokazuje na osnovi mnogobrojnih primjera sudskih procesa, prije svega onih za koje je lako utvrditi kako su bili političke prirode i prije svega montirani, a iznosi ih u poglavlju «Pregled nekih značajnih procesa pred Okružnim i Kotarskim sudovima u Celju od 1945 do 1951. godine» (116.-222.). Dakako da je zbog velikog broja postupaka istraživanje trebalo omediti onim najznačajnijim.

Usredotočenje na sudske procese od 1945. do 1951. Mikola obrazlaže dvama razlozima. Prvo zbog toga što je velika većina tih sudskih procesa upravo iz tog razdoblja, najviše ih ima 1945., a najmanje 1951. godine. Drugi je razlog što se kazneni spisi s celjskog okružja i kotarskih sudova nalaze u Povijesnom arhivu u Celju, i na taj su način istraživaču lakše dostupni. Iako su u sastav celjskog okružnog suda ulazili i kotarski sudovi Gornji grad, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj i Trbovlje, oni nisu uvršteni u ovo istraživanje zbog toga što je jedino gradivo celjskog suda u cijelosti sačuvano.

Zbog bolje preglednosti u knjizi su sudski procesi vođeni pred okružnim i kotarskim sudovima u Celju poredani po skupinama: 1.) procesi protiv industrijalaca i obrtnika, 2.) procesi protiv trgovaca, 3.) procesi protiv seljaka, 4.) procesi protiv funkcionara, 5.) procesi protiv duhovnika i redovnika i 6) procesi protiv pripadnika ilegalnih skupina i organizacija.

Uspostavom sistema revolucionarnog sudstva u Sloveniji je, kako je to opisao predsjednik celjskog okružnog suda, sud predstavljao «borbeni organ, koji se mora boriti protiv klasnih neprijatelja» (1.). Ako ovo objašnjenje uzmemo kao lajt motiv djela, tada je Mikola u potpunosti dokazao totalitaristički sistem vladavine u poratnim godinama i svu njegovu bestijalnost nasuprot onom dijelu stanovništva celjskog područja koje se na bilo koji način moglo tretirati kao opasno za uspostavu novog poretka. Knjiga Milka Mikole važan je prinos u razumijevanju poratnog vremena na prostoru jednog dijela Slovenije, koja unatoč svojoj geografskoj omeđenosti reflektira njezin čitav prostor. Nadamo se kako će ovo djelo dati poticaja svim istraživačima iz drugih država nastalih na prostoru bivše Jugoslavije, koja može poslužiti kao obrazac, te će nam se na taj način pružiti uvid u još do sada nedovoljno istražen segment toga dijela prošlosti. Interes slovenske historiografije za proučavanje sličnih problema u usporedbi s hrvatskom historiografijom daleko je veći nego što možemo zaključiti na osnovi niza objavljenih radova. Ovdje bismo želji istaknuti neke od značajnijih slovenskih historičarki i historičara koji se bave istraživanjem postratnih problema kao što su zapljena imovine, nacionalizacija, preuzimanje vlasti i sudski procesi, to su: Jera Vodušek Starič, Maruška Zagradnik, Brane Oblak i Jože Prinčič.

TOMISLAV ANIČ

Milko MIKOLA, Delo kot kaznen, Publikacije Zgodovinskega arhiva Celje, Celje 2002., 100 str.

Milko Mikola u najnovije objavljenom radu obrađuje još jednu vrlo značajnu i provokativnu temu, obogaćenu s pregršt arhivskih dokumenata, što gotovo kao i svako prethodno djelo čini osnovu njegova znanstvenog opusa.

Za nastanak ove knjige bilo je značajno preuzimanje gradiva republičkih upravnih organa i zavoda za provođenje kaznenih sankcija, značajnih za proučavanje

problema prisilnog rada i društveno korisnog rada u Sloveniji, od Arhiva Republike Slovenije. U uvodnom dijelu Mikola navodi kako su gaženje i uskraćivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda bile obilježje vladavine komunističkog režima u Sloveniji i u čitavoj Jugoslaviji, posebno u razdoblju od 1945. do 1951. U tom vremenu najluče represije, komunistički se režim služio metodama utjerivanja straha, ali i uništenja svih svojih protivnika. Kako bi naglasio i opravdao ta svoja stajališta Mikola se poziva osim na dokumente i na ruskog historičara Leonida Gibianskija koji je ustvrdio da je Komunistička partija Jugoslavije bila «od drugih istočnoevropskih komunističkih partija jedna od najradikalnijih te je najviše naginjala sovjetskom socijalno – političkom primjeru», (str. 5). Količina represivnih mjera komunističke vlasti bila je vrlo velika. Odnosila se na izvansudske procese protiv narodnih neprijatelja, nasilnog razvlašćivanja imovine, montiranih sudskih procesa, izгона iz mjesta prebivališta, prisilno popravnog i društveno korisnog rada.

Knjiga je podijeljena na tri poglavlja. U prvom «Prisilno rad», str. 16. – 45., autor obrađuje izricanje kazni prisilnog rada, izvršenje kazni prisilnog rada bez oduzimanja slobode, opis kaznenih logora odnosno zavoda za prisilni rad. Svi kazneni logori su po uputi saveznog ministra za unutrašnje poslove iz siječnja 1946. preimenovani u zavode za prisilni rad. Jedan od najzanimljivijih dijelova knjige predstavlja opis triju kaznenih zavoda za prisilni rad; kaznenog zavoda u Kočevju, kaznenog zavod Teharja kraj Celja i kaznenog zavoda u Brestnici kraj Maribora. Navest ćemo za ilustraciju opis zavoda u Kočevju koji je napisala Komisija za pregled kazneno popravnih zavoda u Sloveniji 3. travnja 1946. «Higijena u taboru je vrlo manjkava, jer je sve vrlo primitivno. Naročito su nehygienjski nužnici i predstavljaju u stanju u kojem se danas nalaze, najozbiljniju opasnost epidemije naročito u toplijim danima. Kupaonica ne odgovara potrebama, jer se moraju kupati pod tušem istovremeno četiri osobe. Prostor ne pruža zaštitu protiv mraza, izvana nema posebnog prostora za svlačenje», (str. 23). Osim ovakvih plastičnih opisa uvjeta u kojima su se nalazili osuđenici, Mikola nam donosi čitav niz korisnih statističkih podataka, kao što su brojčani pregled priljeva osuđenika u kazneno popravne ustanove na teritoriju NR Slovenije 1948. godine., broj umrlih u KPD u razdoblju od 1949. do 1951., pregled zatvorskih povjereništava za unutrašnje poslove na području NR Slovenije u prosincu 1949., broj osuđenika u zavodima za prisilni rad u kaznenim zavodima u ožujku 1946., brojčano stanje zaposlenih osuđenika u KPD na dan 31. 12. 1950., broj osuđenika i osuđenica na području NR Slovenije od 1949. do 1952. i pregled broja zatvorenika u kotarskim mjesnim zatvorima 1948. godine. Također valja napomenuti dijagrame zaposlenja u KPD u 1948. godini, dijagram kategorizacije osuđenika po zanimanju iz 1948. godine, te dijagram brojčanog stanja osuđenika 1948. godine. Prisilni, popravni i društveno koristan rad predstavljao je jedan od najžešćih oblika represije za vrijeme komunističke vladavine u Sloveniji. Kazna prisilnog rada postojala je u Sloveniji od 1943. godine, a uveli su je partizanski kazneni sudovi. Kazna prisilnog rada u Sloveniji je bila na snazi do 1948. godine.

Drugo poglavlje «Poboljševalno delo» (Popravni rad), str. 46. – 56., obrađuje izricanje, izvršavanje i ukidanje kazni popravnog rada, te iznosi sve zakonske odredbe donesene u svrhu izricanja popravnog rada. Kaznu popravnog rada izricala su sudišta i upravni organi – povjereništva za unutrašnje poslove pri mjesnim i kotarskim narodnim odborima. Kaznena mjera popravnog rada izvodila se do 27. veljače 1951. godine.

U trećem poglavlju «Družbeno koristno delo» (Društveno koristan rad), str. 59. – 98., navode se postupci za izricanje prisilne upravne odredbe društveno korisnog rada pod koji je potpadao svatko tko je bio optužen: da se na javnom mjestu pona-

šao na posebno drzak i surov način, vrijeđao građane ili narušavao njihov mir, da je izmišljao ili širio lažne vijesti, koje su rušile mir i zadovoljstvo državljana, da se klonio rada i živio u besposlici, da je pijančevao, odavao prostituciji, kocki te se bavio krijumčarenjem ili crnom burzom. Društveno koristan rad predstavljao je prisilnu upravnu odredbu koju su na osnovi 6. člana Zakona o prekršaju protiv javnog reda i mira od 11. svibnja 1949. izricali upravni organi tj. komisije za prekršaje pri kotarskim i mjesnim narodnim odborima.

Napomenut ćemo još dva značajna potpoglavlja «Izvršavanje prisilne upravne odluke društveno korisnog rada», str. 74. do 84. i «Procesi izгона iz mjesta boravka, str. 85. do 92.

Rad kao kazna uspješno je djelo nastalo kvalitetnom kompilacijom materijala Arhiva Republike Slovenije, Zgodovinskega arhiva Celje, te službenih listova Jugoslavije i Slovenije od 1945. do 1952. godine.

TOMISLAV ANIĆ